

Na Bobovcu

HUSEIN SEJKO MEKANOVIĆ

Raskovec 61, 1360 Vrhnika, Slovenija, E-mail: hmsejko_9@email.si

Received: November 20, 2006 Accepted: December 08, 2006

UVOD

Najpomembnejša bosenska srednjeveška prestolnica Bobovac¹ se nahaja v bližini bosenskega mesta Vareš. Čeprav je bila obravnavana v številnih znanstvenih delih jo še vedno premalo poznamo. Odgovori na nekatera (doslej sicer sploh nezastavljena) vprašanja bi nam lahko razkrili številne skrivnosti Bobovca in njegove širše okolice. Med pomembnejše sodi tudi vprašanje o poreklu imena Bobovac. Del odgovora nanj vsekakor predstavlja dejstvo, da je ime Bobovac prisotno v deželah v katerih živijo Slovani. To je vedel tudi hrvaški filolog Petar Skok (1881 -1956). Toponim Bobovac je namreč označil, kot izpeljanko od baltoslovanskega imena kulturne rastline iz družine metuljnic, bób (lat. *Vicia faba*): toponim Bobovište pa je razlagal kot: »*mjesto bobom zasađeno*«. ² Čeprav se zdijo zelo prepričljive, s tukaj predstavljenimi Skokovimi trditvami se ne morem povsem strinjati. Menim namreč, da je za nastanek imena Bobovac od bóbovih zrn veliko pomembnejša vrsta kamna iz katere je človek dobil kovino železo, limonit. Ta vrsta kamna, katere odkritje je pomenilo velik korak na poti v tako imenovano »železno dobo«, se že nekaj stoletij zaradi zrn podobnih bobovim na slovenskem jeziku označuje tudi kot *bóbovec* (nem. *das Bohnenerz*). ³

BOBOVEC – RJAVI ŽELEZOVEC

V slovarju slovenskega knjižnega jezika je *bóbovec* predstavljen kot: »*rjavi železovec, ki nastaja v obliki oblih zrn v glini*«. ⁴ Označba *bóbovec* seveda ni povsem slučajno povezana z železom (dragoceno kovino, ki jo je že antični grški pesnik Homer primerjal z zlatom). ⁵ Da bi lahko bila prav ta označba povezana z imenom najpomembnejše bosenske srednjeveške prestolnice, je omenil tudi hrvaški arheolog Ivo Bojanovski (1915 - 1993). ⁶ Ali bi z njo lahko povezali tudi nekatere na današnjem slovenskem ozemlju obstoječe toponime, denimo, naselje Bobovk oziroma Bobovek, ki se nahaja v neposredni bližini mesta Kranj? V 50. letih 20. stoletja so namreč raziskovalci v omenjenem naselju odkrili poznoantične (rimske) grobove z bogatimi prilogami železnega orodja in orožja.

Toponimi z imenom Bobovec se nahajajo tudi na današnjem češkem in slovaškem ozemlju: v bližini češkega mesta Jindřichův Hradec in pomembnih rudnikov železa se nahaja starodavna vas Bobovec⁸, v bližini slovaškega mesta Stará Bystrica pa se nahaja vrh Bobovec⁹ ispod katerega se že nekaj stoletij pridobiva ruda železo.

Omenjenim toponimom identični oziroma sorodni in (kar je najpomembneje) z železovo rudo nedvomno tesno povezani toponimi (Bobovac, Bobovec, Bobovište, Bobovišta in Bobovišća) se nahajajo tudi na današnjem hrvaškem ozemlju.¹⁰

SKLEP

Menim, da je tudi bosenska srednjeveška prestolnica Bobovac svoje ime (lahko) dobila po železovi rudi, oziroma po zrnih bôbovca: menim, da bi o tem lahko pričal tudi toponim Bobovišća¹¹, ki se nahaja v njeni neposredni bližini. Koliko je prestolnica Bobovac dejansko povezana z železovo rudo se zelo lepo vidi tudi v stavkih, ki jih je zapisal bosenski arheolog Pavao Anđelić¹² ter v dejstvu, da

je bila v 20. stoletju okolica Bobovca med največjimi rudniki limonita v Titovi Jugoslaviji.¹³

Na tem mestu ne želim razpravljati o vprašanjih kdaj je bilo in zakaj je bilo v Bosni pozabljeno (slovansko oziroma slovensko) ime pomembne železove rude, ki se »skriva« tudi v prestolnici Bobovac: omenil bom samo (številne) raziskovalce, ki brez kakršnihkoli dokazov razvoj rudarstva v bosenski srednjeveški državi povezujejo s 14. i 15. stoletjem.¹⁴ Bobovac ter imena bosenskih mest (Kupres, Olovo, Srebrenica) in vasi bi morali začeti uporabljati tudi kot prepričljive dokaze, da je od začetka tako imenovane »železne dobe« do danes, rudarstvo na današnjem bosenskohercegovskem ozemlju imelo neprekinjeno tradicijo.

REFERENCE, VIRI IN POJASNILA

[1] ANĐELIĆ, P., (1973): cit. n. 1, pp. 46,102 -105; Leta 1356 je v listini bosenskega bana in kralja Tvrtka I. (1353 - 1391) zapisano najstarejše doslej znano ime prestolnice: *Boboch*. V poznejših pisnih virih je (še preden je bila v drugi polovici 15. in v 16. stoletju povsem porušena in spremenjena v ruševine) označena tudi kot: *Baboch, Babouch, Babowch, Babunz, Bobofci, Bobouac, Bobouaz, Bobovac, Bobovaz, Bobovci, Bohovic in Dobobiku*. Od konca 19. stoletja do leta 1973 so ji bili posvečeni prvi znanstveni teksti. O tem glej: G. Stratimirović, Burg Bobovac Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina Dunaj 1894 pp. 323 - 327 (članek je bil objavljen že leta 1891 v sarajevskem Glasniku zemaljskog muzeja); Ć. Truhelka, Naši gradovi Sarajevo 1904 pp. 90 - 92; I. Bojanovski, Stari grad Bobovac i njegova konzervacija Naše starine 8. Sarajevo 1962 pp. 71 - 96; I. Bojanovski, Nastavak konzervatorskih radova na gradu Bobovcu Naše starine 9. Sarajevo 1964

pp. 167 - 174; A. Ninković, Konzervatorski radovi na Bobovcu Naše starine 12. Sarajevo 1969 pp. 55 - 60. Od leta 1959 do leta 1967 je bila sistematično raziskana: plod teh raziskav je bila monografska študija, ki jo je leta 1973 v Sarajevu objavil bosenski arheolog Pavao Anđelić (1920 - 1985). O tem glej: P. Anđelić, Bobovac i Kraljeva Sutjeska. Stolna mjesta bosanskih vladara u 14. i 15. stoljeću Sarajevo 1973. Kontinuiteto naseljenosti od antike do srednjeg veka ni omenil, čeprav je v študiji zelo lepo predstavil antične in srednjeveške temelje na katerih stoji prestolnica: o tem med drugim priča tudi njegova kronologija gradnje oziroma vloga, ki jo je pri gradnji imel bosenski ban Stipan II. Kotromanić (1300? - 1353).

[2] SKOK, P., (1971): Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika Zagreb 1971 pp. 176, 177 »baltoslav. naziv za kulturnu biljku koja od drugih ie. jezika dolazi samo u lat. faba i u romanskim refleksima odatle (tal. fava, fr. feve).

*U baltičkoj grupi potvrđena je samo u stprus. babo u femininumu kao i u latinskom. Prema tome je slavenska inovacija promjena roda od feminina u maskulinum. Ta promjena mogla je nastati zbog toga što se *boba osjećalo kao hipokoristik...Bôba f (Vuk) sa hipokorističkim akcentom upotrebljava se u metaforičkom značenju »malo što okruglo«...Imenica boba ima brojnu leksikološku familiju...Izvedenice od bob upotrebljavaju se više u pravorn nego u prenesenom značenju.*

- [3] STRMOLE D., (1987): Bobovec, Enciklopedija Slovenije 1. Ljubljana, pp. 293; <http://www2.pms-lj.si/oddelki/mineralogija/bobovec.html>.
»Bobovec je popularna oznaka za poseban tip limonitne železove Rude, ki so jo v preteklosti pridobivali na različnih mestih v Sloveniji. Posebno znana najdišča so v predgorju Julijskih Alp, znano fužinarsko mesto, kjer so talili železovo rudo, pa so na primer Železniki. Pogosto so bobovci bolj ali manj zaobljeni. Lahko so zelo majhni in imajo v premeru le nekaj milimetrov ali pa dosežejo decimetrске dimenzije in imajo maso kilogram in več. Običajno so temno rjavi, povsem neprozorni in so brez izrazite razkolnosti. V vrtačah in breznihi se bobovci nakopičijo kot netopen preostanek zakrasevanja. Največkrat gre za preostanek Pirita FeS_2 in redkeje markazita FeS_2 , ki se pojavljata kot akcesorna minerala v številnih karbonentnih kamninah v Sloveniji. Pri procesih oksidacije na površini kamnine sulfid preide v lahko topen sulfat, ki ga voda zlahka odnaša. Pri tem pirit in markazit prehajata v sekundarne železove minerale, kot sta goethit in lepidokrokit. Kristali pirita ali markazita z značilnim kovinskim sijajem ter kovinsko rumeno barvo spremenijo v večinoma rjavkasto maso različnih sekundarnih železovih mineralov, ki jo imenujemo limonit. Na prvotne kristale pirita lahko spominjajo le še posamezne kristalne ploskve kocke ali pentagonskega dodekaedra. Zelo redko se ohranijo popolni primerki limonitiziranih kopic kristalov pirita. To so psevdomorfoze limonita po piritu. Še pred dvesto leti je bilo pridobivanje železa iz bobovca zelo pomembna dejavnost. Z njo se je ukvarjal tudi baron Žiga Zois, ki je bil fužinar, naravoslovec, mineralog in zbiratelj. Med drugimi je zbral tudi nekaj

izjemnih primerkov bobovcev in jih uvrstil v svojo zbirko mineralov, kamnin in rud«. ...

- [4] KLOPČIČ, M., TOMŠIČ, F., VESELKO, M., (1970): Slovar slovenskega knjižnega jezika I. Ljubljana pp. 157
- [5] RAZINGER, B., (1995): Tri rude z Gorenjskega Jeseniški zbornik 7. Jesenice, pp. 255 - 271
- [6] BOJANOVSKI, I., (1984): Razdoblje rimske uprave (Zbornik: »Visoko i okolina kroz historiju prethistorija, antika i srednji vijek 1.«) Visoko p. 67 »Čini se da je i samo ime Bobovac vezano za rudarstvo (rudu), jer se bobovcem u slovenskom jeziku naziva jedna vrsta željezne rude«.
- [7] VALIČ, A., (1956/1958): Nove najdbe iz rimske dobe v okolici Kranja Arheološki vestnik 7/4 Ljubljana, pp. 444 - 458; P. Petru, Okvirna, časovna in tipološka klasifikacija gradiva iz južne nekropole v Bobovku pri Kranju Arheološki vestnik 9 - 10/1 Ljubljana 1957/ 1958 pp. 13 - 26; P. Petru - A. Valič, Drugočasno poročilo o izkopavanjih v Bobovku pri Kranju Arheološki vestnik 9 - 10/2 Ljubljana 1957/1958 pp. 133 - 172
- [8] NEKUDA, V., (1975): Pfaffenschlag: zanikla středověka ves u Slavonic Brno; Vas Bobovec je omenjena že v enajstem stoletju: v petnajstem stoletju (v »husitskih« vojnah) je bila skorajda popolnoma uničena. O tern glej tudi: <http://www.rudolec.cz/kanad-cz.html#hist>
- [9] <http://www.starabystrica.sk/modules.php?name=News&file=article&sid=21038> »Stará Bystrica sa čoraz väčšmi dostavala do pozornosti feudálov v osemdesiatom storočí. V roku 1767 bola v Starej Bystrici doložená jediná železiareň v Trenčianskej župe. Železná ruda sa t'ážila pod vrchom Bobovec«.
- [10] SKOK, P., (1971): cit. n. 2, pp. 176, 177; G. Novak, Bobovišća (Bobovišće) Enciklopedija Jugoslavije 1 Zagreb 1955 p. 628 »selo na zapadnom dijelu otoka Brača. U okolici Bobovišća otkriveno je (1899) na lokalitetima Krug i Rat prethistorijsko naselje ranoga željeznog doba. U Vičjoj Luei postojalo je drugo naselje, iz kojega potječu metalni nalazi (koljenice, šljemovi) grčke prove nijencije. U Luci Bobovišća otkriveni su (1850) ostaci rimskog groblja«.
- [11] BOJANOVSKI, I., (1962): cit. n. 1, pp. 84, 85 »Kalič je Desnik smjestio »blizu današnjeg sela Teševo« iznad Kr. Sutjeske. Šišić je mislio da Desnik treba tražiti »na desnoj obali gornje

Bosne...naime oko gradova Bobovca, Sutiske i Trstionice...«. Čini nam se da je Šišćevo mišljenje najbliže istini, samo bismo ga modificirali utoliko što bi Desnik...identificirali baš sa naširn Bobovcem... U blizini grada u Mijakovićima, u zaseoku Kolakovići, postoji i njiva Bobovišća. -Toponomastička izvedenica Bobovac, sa složenim sufiksom -ov-ac, vjerovatno je metaforički naziv, izveden od apelativa bob (*Vicia faba maior*). Ali bi se ovaj toponim mogao dovesti u vezu i sa muškim apelativom bôbân, bobana, u značenju kamen, saxum (vidi Akad. rječnik s.v.) što bi sa stvarnog stajališta odgovaralo, jer grad leži na visokoj stijeni! Moguće je da je naziv stijene (oronim) kasnije prešao i na sam grad! U tom bi se slučaju formant -an pred vrlo proširenim sufiksom -ovac izgubio, a do tog je moglo doći ili zbog kraćeg izgovora ili, što je vjerovatnije, jer se zaboravilo na primitivno značenje riječi boban koja se u jezičnoj svijesti izjednačila sa apel. bob«. Citat je med drugim tudi dokaz, da v šestdesetih letih 20. stoletja I. Bojanovski ni povezovao popularno slovensko označbo bôbovec z imenom bosenske srednjeveške prestolnice.

^[12] ANDELIĆ, P., (1973): cit. n. 1, str. 12, 32; P. Anđelić, Doba bosanske srednjovjekovne države (Zbornik: »Kulturna istorija Bosne i Hercegovine«) Sarajevo 1984 str. 460, 461 »Jedna primitivna radionica za preradu željezne rudače zajedno sa kovačnieom bila je smještena na povišenoj platformi predvorja; tu je nađeno kovačko ognjište, komadi djelomično rastaljene željezne rudače, manje količine kreča te nekoliko nedovršenih kovačkih proizvoda«.

^[13] BOJANOVSKI, I., (1984): cit. n. 6, p. 67 »Teže je odrediti motiv koji je potakao Rimljane da izgrade utvrđenje u ovom gorovitom i slabije naseljenom dijelu desitijatske zemlje, s rijetkim naseljima (gradinama), a teško je i zamisliti da je kroz ovaj duboko ispresjecani kraj vodila neka iole značajnija rimska komunikacija. Stoga bismo izgradnju utvrde na Bobovcu najradije povezali za rudarsku politiku careva u unutrašnjosti Dalmacije. Područje oko Bobovca je po rudnom bogatstvu bilo poznato i u srednjem vijeku, a i u naše vrijeme se iskorištavaju rudišta Borovice i Vareša«.

^[14] DINIĆ, M., (1955): Za istoriju rudarstva u srednjevekovnoj Bosni i Srbiji SANU Beograd i ĆIRKOVIĆ, S., KOVAČEVIĆ D. ĆUK, R., (2002): Staro srpsko rudarstvo Beograd - Novi Sad